

estat un valor ben considerable, i en deu guardar alguna memòria la vella fraseologia, si bé hauríem de cercar-ho només en zones bastant remotes i isolades: «me'n fa sempre *un diner*» era «me'n fa tantes com pot» a Ponts (segons la monografia local de Montanyà, p. 211), i MGadea recordava la frase «li costa *dos dinés*» de les seves muntanyes alcoianes (*T. del Xé* 1, 359). Quant a l'evolució fonètica, DĒNARIUM presenta en la forma *diner* una *i* anòmala (ja documentada en el baix llatí de Catalunya, en forma poc menys que constant des d'un pergami original de l'any 908, Bast-Bass.). No ho retrobem així en altres llengües romàniques (fr. *denier*, it. *danaio*, *denaro*, ni gran part d'Occitània), però sí en port. *dinheiro*, cast. *dinero*, gascó *dinè* (també ací *dinès* pl. predomina), llgd. *diniè* (ja medieval, *Litbl.* xix, 291), i en la forma *dinaro* dels antics parlars de Lombardia i el Vènet: sembla deguda a influència de la forma *δηνάριον* grega (encara que manllevada del llatí), la *η* de la qual es pronunciava i des dels temps imperials, influència que es pogué exercir durant el baix Imperi romà o en temps de la dominació bizantina en el SE. d'Espanya, i que s'estendria gràcies al comerç mediterrani; el sard *dinar(i)* revela un origen grec encara més tardà; també és de creure que el basc *diru* 'diners, money' manlleu que per la seva evolució fonètica ha de remuntar-se fins als temps visigòtics, ha de sortir d'un romànic antiquíssim *di(n)eirū* amb *i*, cf. ronç. *deiru*, i encara més antiga deu ser la forma del dialecte suletí *diharu* (ja en Gèze; cf. Uhlenbeck, *Vgl. Lautl.*, 50, etc.).

DERIV.: *Dinerat*, ant. com a adj.: *candelas dinerats* 'que valien un diner' («candelam *dineralem* predicte ecclesie», doc. d'Elna, a. 1130, *Marca Hisp.*, col. 1269; doc. ross. de 1296, *RLR* v, 92; ban barceloní, c. 1350, *DBal.*); (mesura) de cabuda capaç per a una *dinerada* (reglament val. de 1322, ib.); m. 'quantitat gran' [Lab. 1839]. *Dinerada* (veg. DINAR). *Dinerat*, *dineró*, *dinerol*, *dinerós*, *dinerot*; *dinerets de St. Pau* 'nummulits' (Almera, *DBal.*, a Sant Llorenç o Montserrat). *Desdinerar-se* [escr. Renaix]. *Adinerat* [1803, Belv.], *adinerar* [Lab. 1839].

¹ En un passatge on Riquer vol esmenar en *diner* el mot *diners* del ms., però sense altre fonament que el tirat castellanitzant d'aquest tendencios erudit.

Dingú, V. *ningú*

DINO-, forma prefixada del gr. *δενός* 'terrible', 'extraordinari', emprada per denominar diversos animals fòssils: *dinosaure* (amb *σαῦρος* 'llangardaix, drac'), *dinoteri* 'elefant gegantí' (amb *θηρλον* 'animal').

Dinou, *dinovè*, V. *deu*

DINS, derivat de l'antic *ins* id., provinent del ll. INTUS 'dins, en l'interior'; DINTRE derivat de *intre*, que prové de INTRO id. □ 1.ª doc.: tant *ins* com *intre* es troben des dels orígens de la llengua; també *dins* i *dintre* apareixen ja en el S. XIII, no sols en les combinacions amb *de* (*d'ins*, *d'intre*) sinó ja soldats de ve-

gades. Els detalls corresponen molt més a la gramàtica històrica, i fins els referents a l'ús en la llengua arcaica els haurem de deixar per als tractats d'aquella disciplina. De tota manera observarem que (*d'intre* no és, ja llavors, menys freqüent que (*d'ins*, i que l'un i l'altre apareixien ja tant en qualitat d'adverbi com en l'ús, no llatí, en qualitat de preposició. «Hoíran venir un gra tro --- que a éls fo vigares qèl palau degés caser, e mantinent antrà *dintre* un rag de sol», *Questa* de Reixac (12.7); «Nós poríem haver En G. Romeu ab sa companya, qui's mudaria *dintre* ab Nós, contra ell» parlant de Xàtiva Jaume I (*Cròn. Ag.*, p. 353).

En qualitat de preposició: «Blanquerna fo *dintre* la forest», «serà *dintre* foch infernal», Lllull (tots dos, *NCl.* 1, 91.2, 178.5, i encara en el II, 191.11, són ja en la part on disposem del ms.); de vegades ja amb el valor temporal 'dins el termini de': «pus que tan gran haver hauríem Nós, e la gent de la terra, a pagar, e açò haurien-nos pagat *dintre* cinc dies», Jaume I (*Cròn.*, 122).

Ben entès no era això l'estadi més antic en la llengua, car primer s'havia usat *intre*, continuació fonètica del mot del llatí, i encara hi recorria Muntañer, quan ens conta que els almogàvers «quatre jornades entraven *intra* terra» (§ 165, *Casac.* v, 31.11);¹ en el fons encara és això en altres autors, en què cal llegir *d'intre* mirant la *de* com una preposició independent i *intre* com l'adverbi a què s'ajunta: «lo ferre qui és escalfat en lo foch ten fortment que *d'intra* e *de fores* és tot afogat e ple de foch», Lllull (*Doctr. Pu.*, Gili, p. 117); però l'ús abundant com a preposició de la forma soldada *dintre* conduïa a proveir-la d'un segon *de* quan es volia marcar una provenença des de l'interior, o en general, en qualsevol dels usos en què la reglació de té aplicació, i així ho veïem ja en el mateix Lllull: «la lugor del sol, que no és enclosa *dintre* la lugor del foch, jatsasia que sie *de dintre*» (*Merav.*, *NCl.* 1, 111), «aquell cercle, bell fill, se fa en lo cors del hom continuament, *de dintre* e de fora» (ib. III, 16). No em puc detenir més en detalls referents a l'ús antic de INTRO,² i cal cuitar a observar que INTUS i el seu succedani *dins* no fan un paper menys important en el català de la primera època. Tenim ja *dins* amb valor d'adverbi i amb valor de preposició, i sovint ja apareix ben soldat àdhuc en el primer segle literari. JoMartorell, com a preposició, li dóna els dos valors, locatiu i temporal: «la princesa se'n tornà prestament, acompanyada de Tirant e de Diafebus, fins que foren *dins* l'ort», «e-m dix que si *dins* mija hora no exia de la presó, que de ma vida no-n tenia de exir» (Ag. II, 75; I, 352); tenim *dins* com a adverbi en BMetge (*entrar dins*), *dins* com a prep. en obres cabdals del mateix segle i de l'anterior, per bé que sovint sigui en les combinacions *dins en*, *dins a* (*metre dins al castell*, *gitar dins en la vila*) i en la *Cròn.* de Jaume I tenim no sols aquestes últimes construccions sinó també l'adverbial *dins* ja tan soldat que requereix un segon *de*: «quan viren açò lo comte Simon, e aquels *de dins*, prengueren penitència e reeberen lo cors de J. Ch.»